

Karinthy Frigyes fantasztikus útja

Az Utazás a koponyám körül
keletkezésének körülményei

SIMON KATALIN

Karinthy Frigyes egyik legolvasottabb műve mind a mai napig (a *Tanár úr kérem* és az *Így irtok ti* mellett) az *Utazás a koponyám körül* című regénye. Egyediségét nem csak az adja, hogy valós történetet mesél el, hanem az, ahogy egy kiszolgáltatott beteg szemével mutatja be az agyműtétet, mint a korban még ritkaszámba menő kezelési módot.

Karinthy betegsége

Az első tünetektől Stockholmig

„Úgy érzem, agyamban daganat képződött... Nyomorék lettem egész életemre.” Ezeket a mondatokat Karinthy Frigyes még 1918 őszén írta naplójába első felesége, Judik Etel elvesztése felett érzett bánatában.¹ Ennyi évtized után nem állapítható meg, hogy betegsége pontosan mikor is fejlődött ki benne, és hogy a fenti idézet a jövő misztikus megsejtése volt, vagy csupán a gyász mérhetetlen nagyságát jelző költői kép. Nem tagadható azonban, hogy egy-egy betegség kialakulásában és abban, hogy az mennyire gyűri le a szervezetet, jelentős szerepe van a beteg lelkiállapotának, belső kiegyensúlyozottságának vagy éppen depresszív hangulatának. Karinthy, Czeizel Endre és Erős Erika vizsgálatai alapján, úgynevezett ciklotim-személyiséggel rendelkezett, azaz gyakori, szélsőséges kedélyállapot-változásai voltak.² Ez hosszú távon nem

- 1 Karinthy Frigyes: *Naplóm, életem*. Válogatta és az előszót írta: Szalay Károly. Magvető, Budapest 1964. 265. old. A továbbiakban: Karinthy Frigyes, 1964.
- 2 Czeizel Endre – Erős Erika: *Számadás a talentomról. A Karinthy család genetikai elemzése*. Corvina, Budapest, 1995. 155. old.

tett jót az író egészségének, és későbbi agydaganata mellett a harmincas évekre több egészségügyi problémája is lett.³ Emellett megjegyzendő még, hogy a Wiener Poliklinik 1936. áprilisi leletei szerint Karinthy akkor már vagy húsz éve visszatérő, a nyakból kiinduló, majd leginkább a tarkó körül érzett fájdalommal küszködött.⁴

Az agydaganatra utaló első tünet az írónak a harmincas években elhatalmasodó pirosszín-mániája volt. (Az agytumoros betegknél nem ritka az élénk színek szeretete.) Az író ezen hóbortját már kortársai is furcsállták, és agyműtétjéig nem is tudtak magyarázatot adni rá. Karinthy Ferenc utólagos visszaemlékezése szerint ebben az időben apjának vörös volt a tárcája, inge, órája, öngyújtója, de még a zsebkendője is.⁵ Kosztolányi Dezső neje, az író közeli barátja is aggódott Karinthy Frigyes új szokása miatt. „Piros hóbortjáról, amelyet sokan a humorista játékos ötletének gondoltak, az a véleményem, hogy ez már lappangó agybanjának egyik előjele volt, a szemfenék izgalma válthatta ki, „vöröset látott”, mint kisfiú korában, mielőtt kitört rajta a skarlát.”⁶

Betegsége valószínűleg tehát már a harmincas évek elején lappangott benne. 1935 karácsonyán már erős fejfájást érzett.⁷ Emellé társult később a fülzúgás, majd a regény elején is említett „vonatdübörgés”-ér-

zés.⁸ 1936. március 7-én feleségéhez, Bécsbe írt levelében még nem ír az utóbbiról, csak fülzúgásról. Ekkor még úgy gondolta, valami betegség utóhatása lehet az egész, amit korábban nem kúrált ki rendesen. Agydaganata 1936 elején kezdett elhatalmasodni rajta, innentől meséli el történetét az *Utazás a koponyám körül* című művében. Első – általa is észrevett – gyanús tünetei egyre erősödő fejfájásai voltak, miközben fülében vonatdübörgést hallott (először 1936. március 10-e körül).⁹ Amint láthatjuk, állapotja szinte napról napra, rohamosan kezdett romlani 1936 márciusában.

Karinthy kezdetben megelégedett azzal, hogy fülészhez járt kezeltetni magát, hátha elmúlik a kellemetlen fülzúgás. Leírása alapján azonban nem túlzottan lehetett meggyőződve a kúra sikerességéről, annál is inkább, mert amellett most már egyéb, aggasztóbb tünetek is jelentkeztek. A Böhm Arankához írt második, keltezetlen levele még Bécsbe történő kiutazása előtt keletkezett. Ebben már panaszkodott feleségének: „Azért írok ilyen szárazon, mert nem vagyok megelégedve közismert, duzzadó ifjúsággal s azzal a »dacos magyar fejemmel«, ahogy Pesten mondják. Két hete folyton nyom a koponyám, hátulról, s – mint említettem – vonatok dübörögnek benne. Járok X-hez (itt

3 Pl. reuma és magas vérnyomás. Vö. Uo. 146. old.

4 „Seit über 20 Jahren periodische Schmerzen, die im Nacken beginnen und in den Hinterkopf ausstrahlen.” Vö. OSZK Kézirattár, Analekta 11.344 Karinthy Frigyes agyműtétjére vonatkozó dokumentumok és levelek. 8. f.

5 Levendél Júlia: *Így élt Karinthy Frigyes*. Móra Kiadó, Budapest, 1979. 185. old.

6 Kosztolányi Dezsőné Harnos Ilona: *Karinthyról*.

Noran, Budapest, 2004. 180. old. A továbbiakban: Kosztolányi Dezsőné, 2004.

7 Buzády Tibor dr.: Egy orvos gondolatai a megtalált stockholmi iratokról. *Új Írás*, 1975/9. 86. old. A továbbiakban: Buzády, 1975a.

8 Karinthy Frigyes: *Regények II. Utazás a koponyám körül*. Akkord, Budapest, 2007. 13. old. A továbbiakban: Karinthy Frigyes, 2007.

9 Karinthy Frigyes, 1964. 589. old.

rendel szemben), aki időnként ágyúcsöveget dug az orromba, amik a füleimen jönnek ki, s azt állítja, hogy Eustach-csővemben van a gyulladás..., másrészt megbámulja hallásom élességét és finomságát...”¹⁰ Egy ideg orvos ismerőse átmenetileg megnyugtatta, hogy „csak” a lelkével van probléma, ha azt meggyógyítja, a testi tünetek, rosszullétek is megszűnnek (azaz Karinthyban ideiglenesen felülkerekedett a freudizmust elfogadó énje). Amikor azonban egy alkalommal elájult törzshelyén, a Centrál-kávézóban, ijedten szaladt egy másik orvoshoz panaszaival. Az általa névszerint nem említett doktor azonban, megse hallgatva az író panaszait, egyszerű nikotinmérgezésnek tulajdonítva az esetet, Karinthyt nikotinmegvonásra szólította fel.

Karinthy ekkor el is hitette magával, hogy csupán nikotinmérgezésről van szó, korábbi életmódján nem változtatva (kávézókba járt, élénk társasági életet élt) és a cigarettázás ideiglenes beszüntetésével várta tünetei enyhülését. Enyhülés helyett viszont két újabb tünett kellett szembenéznie: szédüléssel és hányással (valamint a szemromlással, amit ekkor még nem hozott kapcsolatba a többivel).

Felesége, akinek időközben feltűnt Karinthy írásképeének gyors romlása, meghívta férjét és gyermeküket, Cinit Bécsbe. Böhm Aranka ebben az időben a Wagner-Jauregg klinika neurológiai osztályán gyakornokoskodott. Itt merült fel az íróban, egy agydaganatos beteg láttán, hogy ő is hasonló bajban szenvedhet. Igazának bizonyí-

tásához már csak a pangásos papillát kellett diagnosztizálni rajta. (A pangásos papilla a látóidegfő gyulladása, amit a koponyaűrben a szemre irányuló fokozott nyomás idéz elő. A fejfájás mellett fő tünetei lehetnek szemkáprázás, kettőslátás. Ezek a tünetek az agydaganat mellett utalhatnak például fejsérülésre vagy nagyon magas vérnyomásra is.)

Hazatérte után a Mária utcai szemklinikára ment, ahol Horay adjunktus felismer-te a *papillitist*, azaz látóideg-gyulladást, és betegét a leletekkel továbbküldte a Korányi-klinikára. A klinikán március 17-én készült Karinthy agyáról az első röntgenfelvétel.¹¹ Az eredményekkel kapcsolatban az író reakciói vegyesek voltak. Egyrészt félt a betegség végzetessége miatt, különösen azután, hogy orvos barátai révén híre vilámgyorsan elterjedt, másrészt több közeli barátját döbbsentette meg vele, így például feleségét, a természettudományos műveltséggel is felvértezett ismerőst („a kedves Láng titkárt”), és Kosztolányi feleségét is, akivel meglehetősen bizarr módon tudatta, mi a baja. „...Azután egy napon, titokzatos mosollyal, mintha valami örömhírt közölné, ezt mondta nekem:

– Mondok én neked valamit. Nekem agydaganatom van, és attól tartok, hogy ez az én agydaganatom komoly dolog.

Régóta gyanítottam, hogy nincs valami rendjén velem.

– Ugyan, eredj – legyintettem.

– Meg van állapítva – mondta tárgyilagosan.

¹⁰ Uo. 591. old., valamint *Karinthy Frigyes kiadatlan naplója és levelei*. Szerk.: Ascher Oszkár. Nyugat, Budapest, 1938. 71., 78. old.

¹¹ A képet lásd: „Nézzétek ezt a fotográfiát”. *Karinthy*

Frigyes összes fényképe. Ikonográfia.

Összeállította: Kovács Ida. Az előszót írta: Halász László. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1982. 228. kép, 300. old.

Karinthy Frigyes Cinivel
1930 szeptemberében

*„Az újságíró nem halt meg bennem,
egy csonka ceruzával jegyzeteket
csinállok.”*

– Lehet, hogy valami cisztád van, vízfejű vagy – tréfáltam –, abból táplálkozik a humorod. Jóindulatú daganat – tettem még hozzá nem nagy meggyőződéssel.

– Tudod mit mondok én neked? – válaszolta. – Ha az a daganat olyan jóindulatú, akkor miért nem marad el egészen? Nekem csak az a daganat jóindulatú, amelyik nem jelentkezik.”¹²

Mintha csak a döbbségek reakciókat szeretne volna látni. Barátait nem csupán ma-

¹² Kosztolányi Dezsőné, 2004. 181. old.

ga a betegség ténye, hanem annak – az akkoriban végzetesnek tartott –, „különleges” volta is letaglózta. Kardos László beszámolója szerint „Amikor tavaly megbetegedett, sajátos részvét fogott el minket. Sajátosnak mondom, mert egészen más jellegű részvét buzgott volna föl bennünk, ha például tüdőrákról, vesezsugorodásról vagy béltuberkolózisról hallunk. Agydaganat, ez Karinthyánál, a jellegzetes agy-embernél, sőt, agy-írónál, olyan végzetesen festett, mint Beethoven süketisége, csak gyilkosabban, kegyetlenebbül, hiszen nemcsak az agy nemes funkcióit fenyegette örökre benuulás, hanem az író élete is közeli, rohamos veszélyben forgott.”¹³ Miután tudatosodott Karinthyban, hogy minél hamarabb szakemberekre kell bíznia magát, két hétre befeküdt a Korányi-klinikára.

Eközben egyre szélesebb társadalmi körben vált ismertté betegsége. Karinthy egyik orvos barátja, Makai Endre kapcsolatba lépett az akkoriban még ritka és veszélyes koponyaműtéteket végző idegsebésszel, Herbert Olivecronával, akit korábban egy németországi sebészkonferencián látott, és felfigyelt különleges technikájára. A professzorhoz 1936. április 18-án írt első levelében röviden ismertette Karinthy betegségét (ciszta és a kisagy daganata – *Cyste und Geschwulst des Kleinhirnes*), a levél nagy részében pedig arról próbálta meggyőzni a nagyhírű sebészt, hogy vállalja el a műtétet, mert Karinthy egy különleges író, egyike a legnagyobb formátumú zse-

niknek (*ein Genie grössters Formats*), akit csak azért nem ismernek világszerte (annak ellenére, hogy több nyelvre lefordították műveit), mert egy kis nép, a magyarok fiaként látta meg a világot. Mindezek után megnyugtatta Olivecronát, hogy az operációval és a kiutazással, ellátással kapcsolatos költségeket Karinthy barátai elő fogják teremteni.¹⁴

A műtéthez szükséges pénzt, amiről Makai is írt fentebb említett levelében, az író másik barátja, Hatvany Lajos révén gyűjtötte össze a magyar társadalom vagyonosabb képviselőitől Herczeg Ferenc és Bethlen Margit. Hatvanynak sikerült rábeszélnie Herczeg Ferencet, hogy járjon közbe Bethlen Margitnál, akinek elég sok tehets ismerőse volt. Az emberek lelkesedése révén az összegyűjtött pénzből még arra is futotta, hogy kifizessék Karinthyék házbértartozását a Reviczky utcai Bánffy-palota után.¹⁵ Az összeget – nagyfokú előrelátással – nem Karinthy nevére, hanem egy Stockholmban élő magyarra, Leffler Bélára bízták. Lefflernek 1936 május elején utalt át 750 korona 15 öret Bethlen Margit, amelyből 100 koronát elkért Böhm Aranka, hogy egy helyi tartozását kiegyenlítse, a megmaradt pénzből pedig kifizették Karinthy teljes ellátását május 22-ig, valamint feleségéét. Leffler levele szerint a pár hazautazásához még 100 koronára lett volna szükség, de a költségek és az adományok további sorsáról nem áll rendelkezésünkre adat. Kosztolányiné visszaemlékezése sze-

¹³ Kardos László: Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül. *Nyugat*, 1937/6. 428–430. old. Kosztolányiné visszaemlékezése szerint, amikor már kórházban fekvő, szintén súlyos beteg férje megtudta Karinthy betegségét, zokogni kezdett.

Kosztolányi Dezsőné, 2004. 182. old.

¹⁴ OSZK, Kézirattár Analekta 11.344. 2. f. Átiratát lásd: Uo. 11. f.

¹⁵ Kosztolányi Dezsőné, 2004. 186. old.

rint a Karinthy-házaspár végül kapott annyi pénzt, amennyiből kényelmesen haza tudtak utazni, sőt, Böhm Aranka még egy drága bundát is vett magának, de utóbbival kapcsolatban megjegyzendő, hogy Kosztolányiné és Karinthy neje nem voltak túl jó viszonyban egymással.¹⁶

A Karinthy-házaspár 1936. április elején utazott ki Bécsbe, ahol a Wiener Poliklinikán Böhm Aranka tanára, Pötzl professzor részletesen kivizsgálta az író. Karinthy jól tűrte mind a fájdalmakat, mind a sok procedúrát. Hatvány Lajosnak ekkoriban írt levelei arról tanúskodnak, hogy teljes tudatában volt betegsége súlyosságának, ugyanakkor humorérzékét el nem veszítve igyekezett környezetét – és ezáltal talán magát is – megnyugtatni.¹⁷ A bécsi orvosok megnézték idegrendszerét, de szervi elváltozást itt nem állapítottak meg. Április 6-án dr. Grabscheid eredménye szerint Karinthy fülfájásait a koponyaüregben lévő nyomás váltotta ki. Schuller professzor röntgeneredménye világosan kimutatta a kisagy daganatát.¹⁸ Április 15-én, 19-én és 24-én Karinthy szeméről az alábbiakat állapították meg. Az első két időpontban dr. Kestenbaum lelete alapján Karinthy mindkét szemén életlen körvonalú *papilla*, bevérzések, a jobbon erősen duzzadt vénák voltak. A diagnózis: pangásos papilla. A két

vizsgálat közötti rövid intervallumban rohamosan romlott az író látása. A 24-i eredményben már kifejezetten felmerül a vakság veszélye, bár erre már a vizsgálatok kezdetén, április elején felhívták az író figyelmét, következőképp a műtét mielőbbi elvégzése elkerülhetetlen volt. A 24-i leletekben az alábbiakat találjuk: „A látómező a vakfolt túlzott mértékű megnagyobbodását mutatja jobboldalt a gyújtópont közeléig, baloldalt a gyújtópontig. Emiatt baloldalt a látás 2-3 méterre lecsökkent!... Óriási veszély a látásra!”¹⁹ Másnap, április 25-én Makai Endre táviratozott Olivecronának, ugyanakkor még egy levelet is küldött kollégájának Stockholmba, amelyben értesítette, hogy Karinthy április 27-én délután három óra felé érkezik Svédországba. A levélben még arról is gondoskodott Makai, hogy Böhm Arankát mint orvost pontosan tájékoztassák férje állapotáról.²⁰

Karinthy Németországon keresztül egy kisebb incidens után (a berlini pályaudvaron feleségével elvesztették egymást) 1936. április 27-én érkezett meg Stockholmba, és feküdt be az itteni Serafimer Lasarettetbe. Ekkorra már annyira megromlott látása, hogy gyakorlatilag vakká vált. Az író a kórházban harmadosztályú, a magyar viszonyokhoz képest azonban kiválóan számító ellátást kapott.²¹ A klinikán a

¹⁶ Leffler levele Bethlen Margitnak. In: Karinthy Frigyes, 1964. 845. old. Kosztolányi Dezsőné, 2004. 187–188. old.

¹⁷ A leveleket lásd: Karinthy Frigyes, 1964. 593–595. old. A leveleket egyébként „I. Vak Frigyes” helyett ekkoriban a felesége írta meg.

¹⁸ OSZK Kézirattár, Analekta 11.344 8. f.

¹⁹ „Gesichtsfeld zeigt enorme Vergrößerung des blinden Fleckes rechts bis in die Nähe des

Fixationspunktes, links bis zum Fixationspunkt. Dadurch links Visus auf Fingerzählen 2-3 Meter herabgesetzt!! Periphere Gesichtsfeldgrenzen ohne Einschränkung. Grosse Gefahr für zentralen Visus!” OSZK Kézirattár, Analekta 11. 344 3–5., 6. f.

²⁰ A táviratban csak hétfőt ír, a levélben szerepel a részletes érkezési időpont. OSZK Kézirattár, Analekta 11. 344 7. f.

²¹ Karinthy Frigyeset sikeresen megoperálták. *Pesti*

műtét előtt ismét részletesen megvizsgálták az író, ahol ugyanazt állapították meg, mint a Wiener Poliklinikán: a kisagy daganata, *tumor cerebelli*, azonnal operálandó.

Olivecrona és az agysebészet

Herbert Axel Olivecrona 1891. július 11-én született a svédországi Gotland-sziget fővárosában, Visbyben. Egyetemi tanulmányait 1909-től kezdődően Uppsalában végezte, majd 1912-től a Karolinska Intitutetben. Ugyanitt két évig, majd a dortmundi Patológiai Intézetben újabb egy esztendeig patológus asszisztens is volt. 1918-ban doktorált, ekkor már Lipcsében dolgozott. Az első világháború után egy évet töltött az USA-ban a Johns Hopkins Kórházban Walter Dandy mellett, aki látva a fiatal svéd tehetségét, beajánlotta őt Bostonba, Cushinghoz.²² A Cushing által felajánlott lehetőségeket azonban nem tudta teljes mértékben kiaknázni, mivel nem volt pénze ahhoz, hogy két éven keresztül önerőből külföldön éljen (később, 1929-ben azonban sikerült egy hónapon keresztül tanulnia Cushing mellett). Ennek ellenére gyors karriert futott be: 1919-ben operált először, 1924-ben docenssé, 1930-ban a Serafimer Lasarettet főorvosává, 1935-ben pedig már

professzorral neveztek ki. A harmincas években ötvenégyes külön osztályt kapott Stockholmban, ahol gyakorlatilag kizárólag idegsebészeti eseteket kezelte.²³ Karinthy tehát abban az időben találkozott a svéd professzorral, amikor az ereje teljében, Európában egyedülálló módon kezdte el meghonosítani az amerikai orvosok által kifejlesztett forradalmi módszereket. Olivecrona tudása már kezdetektől fogva reményt ébresztett a Karinthy házaspárban.²⁴

Milyen volt a harmincas években egy koponyaműtét? Milyen fejlődésen ment át az idegsebészet a harmincas évekig? A trepanáció, azaz koponyalékelés nem új keletű eljárás, már az ősidőkben is ismert volt. Ekkoriban valószínűleg rituális célból műtöttek, többnyire a szent betegségnek tartott epilepsziát próbálták vele gyógyítani. Ezt a módszert tulajdonképpen minden korban ismerték a társadalom gyógyítói, csakhogy a különböző századokban – az operációs eljárások bizonytalansága és a gyógyulási eredmények, pontosabban a magas halálozási ráták miatt – megoszlottak róla a vélemények. A 18. század első felében például Jean Louis Petit nyomán a koponyalékelés túlzott favorizálása nyomta rá bélyegét a korra. Jean Méry, a párizsi Hotel Dieu orvosa hatvanéves praxisa alatt gyakran trepanált, ám ez alatt az idő alatt

Napló, 1936. május 5. 5. old.

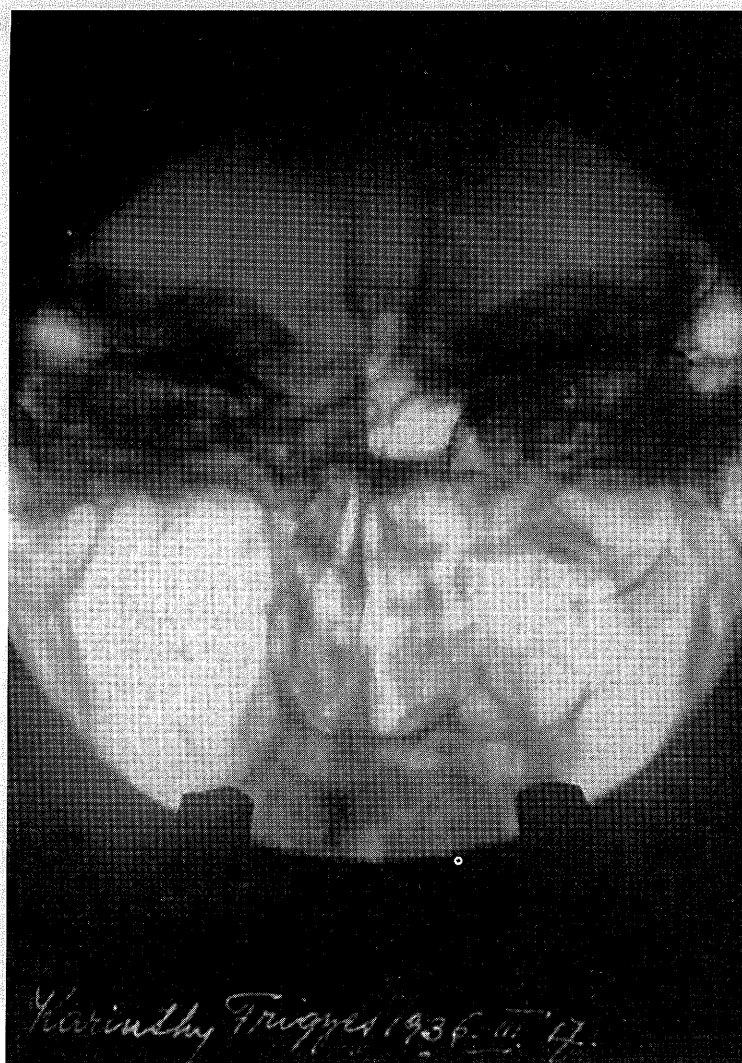
²² Walter Dandy 1910-től a Hunter-laboratóriumban együtt dolgozott Halsteddel és Cushinggal. Dandy vezette be a ventrikulográfiát, azaz az agykamrák feltöltését levegővel. Ennek segítségével a daganatok helyét pontosabban meg lehet határozni az agyban. Dandy módszerét átvette Olivecrona is. Cushing ugyanakkor nem kedvelte az ezen alapuló diagnózist, mert nem minden esetben tartotta

megbízhatónak. Katona Ferenc dr.: *Az agysebészet története*. Medicina, Budapest, 1963. A

továbbiakban: Katona, 1963. 107–108., 113. old.

²³ Hámosi Tibor: Látogatás Olivecronánál. *Tükör*, 1964. december 15. 12. old. és Szállási Árpád: Tisztelet Olivecrona emlékének. *Orvosi Hetilap*, 1992/22. sz. 1377–1378. old.

²⁴ Lásd Karinthy né levelet még a Stockholmba érkezés előtt: Karinthy Frigyes, 1964. 595. old.

Röntgenfelvétel Karinthy Frigyes koponyájáról
1936. március 17.
Petőfi Irodalmi Múzeum

*„Úgy érzem, agyamban daganat képződött ... Nyomorék
lettem egész életemre.”*

egyetlen betege sem akadt, aki túlélte volna a műtétet! Nem csoda, ha a század második felében a túl népszerű, ám annál kevésbé eredményes operációs gyakorlat ellen szót emelt Pierre Joseph Desault. Innentől kezdve a sebészek igyekeztek minél inkább elkerülni a trepanációt.²⁵

A modern agysebészet a kemény agyvelőburok, a *dura mater* fölött képződött vérömlenyek eltávolításával és az agytályogok megnyitásával kapcsolatban ért el kezdetben eredményeket, fellendülését viszont az agydaganatok diagnosztizálásának és operálásának köszönheti. 1881-ben Ernst Hahn berlini sebész, 1884-ben pedig a Regents Park kórház sebésze, Godlee operált agydaganatot. Az első kisagyi daganatot – és *hipophysis*-daganatot (az agyalapi mirigy jóindulatú elváltozása) – Victor Horsley londoni professzor operálta. Magyarországon az első agydaganat-műtétet 1900. augusztus 1-jén hajtotta végre a budapesti Szent István Kórházban Lipscher Mór mint Herczel Manó asszisztense. Lipscher eljárása azonban úttörő jellege mellett mégiscsak elszigetelt jelenség, egyedi példa volt. Lipscher 1902-től Komáromba került, ahol 1935-ig dolgozott.²⁶ Az ideggyógyászok és sebészek együttműködésének köszönhető kezdeti eredmények után a sebészek megpróbálkoztak nehezen eltávolítható daganatok eltávolításával is, ami ahhoz vezetett, hogy az első, pozitív visszhangok után a statisztikák nagyobb

arányú halálozást mutattak, ami óvatosságra intette az orvosokat. A kellő finomságú operációs technika megteremtése Harvey Cushing (1869–1939) nevéhez fűződik. Cushing angol és német kollégáinál tett 1900-as európai körútja után határozta el, hogy kizárólag az idegrendszer megbetegedéseire specializálja magát. Cushing a kisagy műtéteinél fejrögzítést alkalmazott, betegeit ilyenkor fekvő helyzetben operálta. A korábbi sebészekkel ellentétben nem a gyors, mint inkább a precíz munkára helyezte a hangsúlyt, emellett mestere, Halsted vívmányait követve a műtét során végig jegyzőkönyvet vezetett, folyamatosan figyelte a páciens állapotát (vérnyomás, vérzéscsillapítás stb.). Egy-két apróbb eltéréstől eltekintve Olivecrona Cushingot követte a kisagy operációinál, így Karinthy esetében is. Ilyen különbség volt például, hogy Cushing kézi fűrőt használt, mert nem bízott a motoros fűrőben, míg az *Utazás a koponyám körül* leírása szerint Olivecrona az utóbbit választotta.²⁷

A műtét

Karinthy műtétjére a következő források állnak rendelkezésünkre: 1. a Serafimer Lasarettet kórlapja az operáció részleteit tartalmazó jegyzőkönyvvel, 2. neje, Böhm Aranka tájékoztatója, amely a műtétet követő napon jelent meg a magyar sajtóban,

²⁵ Pólya Jenő: *Az orvostudomány regénye. Az emberi alkotás regényei I.* Béta, Budapest 1941. 530–532. old., valamint Katona, 1963. 32–33. old.

²⁶ Pólya, *l. m.* 533–534. old. Pólya 1901-re teszi a műtét idejét, a műtét centenáriumaikor íródott megemlékezésben azonban szerepel a pontos

dátum. Kiss László dr.: Az első magyarországi agydaganat-eltávolítás évfordulója. Lipscher Mór emlékezete. *Orvosi Hetilap*, 2000/34. sz. 1877–1879. old.

²⁷ Karinthy Frigyes, 2007. 160. old. Idézi Katona, 1963. 78–79. old.

és végül az *Utazás a koponyám körül* legzsenszis-
alább fejezete, az *Avdelning 13*.²⁸

Olivecrona 1001. operációjára 1936. május 4-én, hétfőn került sor, a kórház 13-as számú műtőjében, ahogy azt a babonára általában fittyet hányó Karinthy is megjegyezte. Reggel a műtét előkészítő szakaszában elvégezték rajta a ventrikulográfiás vizsgálatokat (olyan röntgenfelvétel, amelynél, a vizsgálat előtt az agykamrába levegőt fecskendeznek a koponyán ejtett nyíláson keresztül). A vizsgálat eredményeit Olivecrona és asszisztense, Lysholm elemezte. A röntgenfelvételek megmutatták a harmadik és negyedik agykamra tágulását, valamint a negyedik agykamránál elhelyezkedő tumort.²⁹ A tényleges beavatkozásra csak ezután került sor, és délelőtt fél 11-től fél 1-ig tartott. A műtét sikerült, közben nem lépett fel semmilyen komplikáció. Az operációt Olivecrona helyi érzéstelenítésben, motoros fúróval végezte. Karinthyné eközben telefonon tájékoztatta a magyarországi érdeklődőket és jelen lehetett a műtét végénél. Böhm Aranka – akinek orvosi képzettsége és valószínűleg Makai doktor ajánlása miatt megengedték, hogy két másik operációnál jelen legyen – csodálattal számolt be a svédek modern felszereléséről és körültekintő módszereikről. Az operáció közben ugyanis a műtéti sokk elkerülése érdekében

Olivecrona percenként mérte a beteg vérnyomását, oxigénbelégzést adott neki, és folyamatosan beszéltette, kérdezgette fájdalmairól, ahogyan azt a regényben is olvashatjuk.³⁰ A kétórás beavatkozás során Karinthy egyszer kapott morfininjekciót, és a „tartalékban tartott” embert is be kellett vinni a műtőbe vérátömlesztéshez. Az orvosok a műtét során bénulástól tartottak (Karinthynál olvashatjuk, hogy karja zsibbadására panaszkodott³¹), és utólag Olivecrona bevallotta, hogy akkor nemigen bíztak az író látásának megjavulásában. A műtét sikeréről beszámolva *Az Est* napilapban másnap már Karinthy szemének jobbulásáról is hírt adhattak.³²

A magyarországi sajtó – érdekes módon épp az orvosi szaksajtó kivételével – lelkesen számolt be a csodálatos műtétről és annak sikeréről.³³ A *Pesti Napló* és *Az Est* Böhm Aranka telefonos nyilatkozatát közölte, a *Magyarország*ban pedig két cikk is foglalkozott az esettel. A lábadozással kapcsolatban ellentmondó hírek kaptak szárnyra. A *Pesti Napló* fent említett cikkében két-három hetet mondanak, míg az ugyancsak Karinthyné információit felhasználó *Az Est*-beli hírek és a *Magyarország* szerint akár négy-öt hétig is kórházban tarthatják az író. Az utóbbi meglehetősen költőien számolt be a műtétről: „A kórházban azt mondják, hogy

²⁸ Karinthy Frigyes, 2007. 159–167. old.

²⁹ OSZK Kéziratár, *Analekta* 11.344 15. f., valamint Buzády, 1975a. 88. old.

³⁰ Karinthy Frigyes, 2007. 164–165. old. Arról nem is beszélve, hogy a műtét napján negyedóránként, másnap kétóránként figyelte Karinthy állapotát a kórház személyzete. Buzády, 1975a. 88. old.

³¹ Karinthy Frigyes, 2007. 165. old.

³² Karinthy Frigyes levele *Az Est* főszerkesztőjéhez.

(*Az Est*, 1936. május 23.) In: Karinthy Frigyes, 1964. 606. old.

³³ *Az Orvosi Hetilap*ban sem Karinthy műtétéről, sem pedig Olivecrona kitüntetéséről nem esik szó. Az egyetlen, témához kapcsolódó tanulmány a műtét után egy hónappal, 1936. június 13-án jelent meg, amelyben egy brüsszeli előadást közöltek: Ludo van Bogaert: Az agydaganat korai felismerése. *Orvosi Hetilap*, 1936/24. sz. 551–554. old.

Karinthy végig úgy viselkedett, mint egy skandináv hős. A hevesebb vérmérsékletű déli embereket tudniillik csak altatással tudják operálni, mert sokkal erősebben reagálnak a fájdalomra.”³⁴ „A svéd sebész felnyitotta Karinthy Frigyes koponyáját és beletekint agyába. Egy nagy író agyát látja, ezer ragyogó és mély gondolat műszerét [...] Mit láthat benne a sebész és mit érez és gondol közben az író páciens? Nem altatták el: az agy, melyet operálnak, nem pihen ezalatt. Végigfigyeli önmaga műtétét, szinte önmagába néz. A világosságnak és öntudatnak milyen válságosan nagy pillanatai ezek – és milyen igazi Karinthy-téma az egész! Mintha nem is vele történe mindez, hanem ő írta volna! [...] Karinthy agya napok óta közügy. Most látjuk (és örömmel, megnyugvással látjuk), hogy a magyar író mégsem él és ír hiába. Ma, a hazug és múltó népszerűségek infláció-korában is akad még igazi, mélyről jövő népszerűség [...] Láthatatlan és erős szálak kapcsolják ma Budapestet Stockholmhoz. És az olvasók ezreinek aggódó várakozását egy gondolat enyhíti: milyen jót ír erről Karinthy nemsokára.”³⁵ A műtét után egy héttel Karinthy magas lázzal járó agyhártyagyulladászt kapott, ami öt nap múlva elmúlt. A stockholmi kórház zárójelentése 1936. május 26-án készült, Karinthy ezután

Saltsjöbadenbe utazott lábadozni.³⁶ Állapotáról a hazai újságok rendszeresen beszámoltak, a hírek szinte hisztérikus hangulatot váltottak ki az emberekből. Olivecronához női rajongók küldtek képeslapokat, amelyekben gratuláltak a műtétnek és Karinthy állapotáról érdeklődtek. Az író esete nagy hatással volt rajongóira, valóságos „járványt” indított el. A nagyközönség igazán ekkor ismerte meg Magyarországon az agydaganat műtéti eltávolításának lehetőségét. Karinthy később büszkén jegyezte meg egy interjúban: „Egyébként orvosoktól hallok, divatot csináltam Pesten a betegségemből. Mint mondják, agytumorpszichózis keletkezett a városban. Orvosbarátaim mesélik, hogy több páciensük jelentkezett az én betegségem tüneteivel, akikről kiderült, hogy semmi bajuk sem volt.”³⁷

A népszerű magyar írón elvégzett különleges műtét sikere Karinthy közeli hozzátartozóit és a rajongóit méltán sarkallta a svéd professzor iránti hálára. Karinthy né nehéz anyagi körülményeikre való tekintettel egy – a műtét költségeihez képest – jelképes ajándékkal, herendi porcelánnal akarta meglepni az orvost, amelynek megvételére Hatvanyt kérte meg.³⁸ A svédek és a magyarok között közvetítő Leffler Béla május 9-én javasolta Bethlen Margitnak, hogy ha már Olivecrona ingyen elvállalta az

34 Karinthy Frigyeset Stockholmban megoperálták. A műtét tökéletesen sikerült. *Magyarország*, 1936. május 5. 3. old.

35 Karinthy agyműtété. *Magyarország*, 1936. május 5. 7. old. Lásd még: Karinthy Frigyes sikeresen megoperálták. *Pesti Napló*, 1936. május 5. 5. old., valamint Karinthy operációja. *Az Est*, 1936. május 5. 9. old.

36 Buzády, 1975a. 88. old., valamint OSZK Kézirattár,

Analekta 11.344 12. f.

37 OSZK Kézirattár, Analekta 11.344. 24–25. f., Bölcselkedő beszélgetés élet és halál nagy kérdéseiről Karinthy Frigyesel. (*Az Est*, 1936. június 28.) In: Karinthy Frigyes, 1964. 858. old. A továbbiakban: Bölcselkedő beszélgetés., valamint Mária Béla: Az író és betegsége. *Kortárs*, 1967/4. 645. old.

38 Karinthy né levele Hatvany Lajosnéhez, 1936. május 8. In: Karinthy Frigyes, 1964. 597. old.

operációt, honoráriumképpen mégis csak ajándékozzanak neki valamit. Leffler az Olivecrona feleségétől szerzett információk alapján „dekorációképpen” a Magyar Vöröskereszt érdemrendjére gondolt.³⁹ A célzásnak megvolt a foganatja, a napilapok egy hónap múlva már arról számolhattak be, hogy a svéd professzort Horthy Miklós a Vöröskereszt-érdemrenddel tüntette ki. Az adományozó iratban csupán annyi állt, Olivecrona „jótékony működése elismeréséül” kapta az érdemrendet, ám a közvélemény számára egyértelmű volt, hogy azt Karinthy sikeres megoperálásának köszönheti, hiszen Magyarországgal más kapcsolata nem volt, nálunk ez tette ismertté őt. Ezt a korabeli lapok is megjegyezték: „Társadalmi körökben élénk érdeklődéssel tárgyalták ezt a kormányzói kitüntetést annál is inkább, mert a közvélemény szélesebb rétege csak most ismerkedett meg a világhírű agysebész nevével azzal kapcsolatban, hogy köztudomásúlag ő operálta meg Karinthy Frigyes. Érdeklődve találgatták, mi adott okot Olivecrona kitüntetésére...”⁴⁰ A lapok

ugyanakkor Olivecronában a Karinthy által a „korszak humanistáinak” tartott orvostársadalmat ünnepelték.

Karinthy már Saltsjöbadenben lábadozott,⁴¹ és innen küldte első levelét a professzornak, amelynek hangvételében nyoma sincs az ironikus Karinthynak, szavai a legmélyebb háláról tanúskodnak.⁴² Hazafelé kis kerülővel meglátogatta Londonban Korda Sándor filmrendezőt, ahol egy közös film készítését tervezgették.⁴³ Az író hamar elfeledkezett az orvosok tanácsáról, és már ezen az útján visszatért régebbi, zaklatott életviteléhez. Londonban rákot vacsorázott, ami megártott szervezetének, gyomormérgezést kapott, és Bécsben két napig 39 fokos lázzal feküdt, mielőtt visszatért volna Budapestre.⁴⁴ Levelében, nyilatkozataiban mindig csodálattal beszélt megmentőjéről: „Olivecrona hallgatag, mint egy isten”.⁴⁵ „Olivecrona egészen különös és nagyszerű lény [...] Képzeld, amikor kimentem, tudtam, hogy az agytumor műtétek hetven százaléka halálos. Olivecronánál nem számít a statisztika, egészen

³⁹ Karinthy Frigyes, 1964. 845. old.

⁴⁰ Horthy kormányzó kitüntette a Karinthy-operációért Olivecrona professzort. *Magyarország*, 1936. június 11. 14. old., A sebész érdemrendje. *Magyarország*, 1936. június 11. 7. old. Itt „nagy és megkapó kultúrselekedet”-nek nevezik Karinthy megműtését, mintha nem az orvost nem emberekért érzett felelőssége, hanem az író tehetségének elismerése vezette volna a műtét során.

⁴¹ A kórházi zárójelentést 1936. május 26-án írták, *Az Est* 1936. május 23-i száma szerint viszont Karinthy már ekkor Saltsjöbadenben tartózkodott. OSZK Kézirattár, Analekta 11.344 12. f., valamint A lábadozó Karinthy levele *Az Est*-hez. (*Az Est* 1936. május 23.) In: Karinthy Frigyes, 1964.

605–606. old.

⁴² OSZK Kézirattár, Analekta 11.344 26. f., magyarul lásd: Buzády Tibor dr. (összeáll.): Karinthy Frigyes agyműtéte. *Új Írás*, 1975/9. 79–84. old. A továbbiakban: Buzády, 1975b.

⁴³ Karinthy Frigyes Londonba utazott Kordához. *Magyarország*, 1936. június 13. 9. old.

⁴⁴ Karinthy Frigyes Bécsben gyomormérgezésben megbetegedett. (*Az Est*, 1936. június 19.) In: Karinthy Frigyes, 1964. 853. old., valamint Kellér Andor: Karinthy barackpálinkát kért és teniszezni akart sikeres műtéte után. (*A Reggel*, 1936. június 22.) In: Karinthy Frigyes, 1964. 853–855. old.

⁴⁵ Karinthy levele Hatvany Lajosnak, 1936. május 3. In: Karinthy Frigyes, 1964. 596. old.

egyéni módszerrel dolgozik, a diagnózist, amit a beteg magával hoz, udvariasan elolvassa, aztán eldobja, és saját rendszere szerint gyógyít. A híres amerikai Cushing tanítványa. A világ minden részéből jönnek hozzá, még ausztráliai farmerek és lengyel zsidók is.” Olivecrona gyógyító tevékenysége tehát, mint az a fentiekből is látható, lenyűgözte a természettudomány iránt érdeklődő írókat, noha személyiségük gyökeresen eltérő volt: „Olivecrona kevés beszédű és zárkózott.”⁴⁶

Egy különleges regény születése: Utazás a koponyám körül

Még meg sem gyógyult Karinthy, amikor már az ő, sőt, rajongóinak a fejében is megfordult, hogy a korszakban még futurisztikusnak tűnő operációt megörökítse.⁴⁷ Ehhez azonban Karinthynek nyugalomra volt szüksége, hogy újra átgondolja az eseményeket, hiszen mind tavasszal elkezdődött betegsége, mind az azzal kapcsolatos szen-

zációhajhász tudósítások sora kifárasztotta. Ezért is kérte június végén közönségét: „most már felejtsek el nekem az egész betegséget”.⁴⁸ Barátai, mint például Németh Andor, féltették, nehogy megviselje az írókat a friss élmények felidézése.⁴⁹

1936 nyarán kezdte el írni, sietve, néha kávéházi cédulákra, majd 1936 szeptemberétől 1937 márciusáig jelentette meg vasárnaponként az esemény epizódjait a *Pesti Napló*ban.⁵⁰ Közben 1936 őszén ismét találkozott „megmentőjével”, aki szeptember 22-én az Orvosi Továbbképzés Központi Bizottságának meghívására Budapestre látogatott.⁵¹

Regénye különkiadásban 1937 tavaszán jelent meg, és zajos sikert aratott, még ha egy-két ponton fanyalgtak is a kritikusok.⁵² A mai napig egyetértenek az irodalomtörténészek abban, hogy a gyors alkotómunka nem ment a könyv rovására, emellett elmondható, hogy megcsillogtat valamit az író zsenialitásából.⁵³ Különös figyelmet érdemel a regény témája miatt, hiszen korábban legfeljebb csak versben beszélhettek a költők betegségekről, Karinthy

46 Kellér Andor: *I. m.* 854. old.

47 „Az újságíró nem halt meg bennem, egy csonka ceruzával jegyzeteket csinállok...amik, reményltem, lesznek olyan érdekesek, mint ahogy elgondolásom közben láttam őket.” Karinthy Frigyes, 1964. 601. old.

48 Bölcselkedő beszélgetés. *I. m.* 858. old.

49 Levendel, *I. m.* 178. old., Szalay Károly: *Karinthy Frigyes*. Budapest, 1961. 287. old.

50 Az utolsó rész, a Robinson szigete 1937. március 14-én jelent meg a *Pesti Napló*ban. Vö. Karinthy Frigyes, 2007. 206–212. old.

51 Kovács, *I. m.* 197–200. kép, 277–280. old.

52 Kardos László például amellelt, hogy elismerte a regény érdemeit, erőltetettnek érezte a bécsi utcán való hányással kapcsolatos írói reflexiókat. Kardos, *I. m.* 429. old.

53 Lásd a kortárs véleményeket Szalay Károly monográfiájában és Fülöp László tanulmányában. Több irodalomtörténész (Alexa Károly, Szalay Károly, Halász László) az író pályájának csúcsaként értékelték a művet. Szalay, *I. m.* 287–289. old., valamint Fülöp László: Egy klasszikus tényregény. Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül*. Pályázáró remekmű. *Alföld*, 1987/7. 24–37. old.

azonban prózában tette ugyanezt. Műfaja lényegében a mai napig meghatározatlan.⁵⁴ Az alábbiakban azonban nem a könyv unikális jellegéről szeretnék szólni, hanem inkább orvostörténeti vonatkozásaira kívánom ráirányítani a figyelmet.

Karinthy a kortárs írók között egyedülálló érdeklődést tanúsított a természettudományok iránt, fiatalon bejárt az orvosi egyetemi órákra.⁵⁵ Orvosi műveltségére többször is utal művében.⁵⁶ Annak ellenére, hogy az orvosokat a korszak humanistáinak tartja, akik az emberiséget fenyegető betegségek ellen küzdenek, látja a betegek kiszolgáltatottságát is.⁵⁷ Különösen igaz ez a műben a magyar orvosokra, akik, még ha barátai is, végeredményben Karinthyval szemben csődöt mondanak: a diagnózis felállításában nem tudnak segítségére lenni, a vizsgálatokon hűvösek és távolságtartóak. Az író kénytelen maga rájönni a véletlen segítségével bajára, majd ezután „rávezetni” az orvosokat is erre, akik ezután – úgy vélvén, hogy Karinthy nem tud semmit –, (azt hiszik) eltitkolják a beteg előtt betegségét, mégpedig maga a beteg érdekében. Nem

csoda, hogy Karinthynek (sok, főleg a kérdezni nem merő páciensekhez hasonló társával együtt) az orvosokkal szemben, Mária Béla szavaival, „bűnösség-komplexuma” alakul ki.⁵⁸ Az ilyen mentalitású orvosok ugyanis nem a beteggel együtt akarják leküzdeni a bajt, hanem a páciens lényének figyelmen kívül hagyásával kizárólag a betegségre fókuszálnak. Az agydagamat diagnosztizálásakor Karinthy orvos barátai is hasonlóképpen viselkedtek, noha az ismerős felett érzett aggodalom túlzott tapintatot is váltott ki belőlük. Magyarországon tehát nemcsak a felszereltség hiánya, hanem az író nevének és a különleges embernek kijáró nagy tisztelet miatt sem lehetett megoldást találni Karinthy Frigyes problémájára.

Az első pozitív élmény a bécsi Pötzl professzorral kapcsolatban éri, aki sokkal inkább partnerként kezeli az írórt, mint korábbi orvosai: nem titkolja betegsége súlyosságát.⁵⁹ (Igaz, itt a különleges bánásmódban szerepe lehetett annak, hogy a páciens felesége a professzor egyik tanítványa volt.)

A regény kulcspontja Karinthy, a beteg és Olivecrona, a gyógyító kapcsolata. Olivecro-

⁵⁴ Fülöp szerint a naplóhoz és a riportozó áll legközelebb. Fülöp, *l. m.* 34. old.

⁵⁵ Mária, *l. m.* 644. old.

⁵⁶ A regény elején szereplő, Cushing-féle agyműtétről szóló film is ezt az érdeklődést támasztja alá. Az utcán rosszul lévő emberről is legyintve jegyzi meg, hogy Jackson-epilepszia (a Jackson-epilepszia kialakulásánál is agyi elváltozások játszanak szerepet). Vö. Karinthy Frigyes, 2007. 18–20. old.

⁵⁷ Levendel, *l. m.* 172–174. old. Kardos László is ezt a momentumot ragadja ki elemzésében. „A klinikák és szanatóriumok, a műszerek és gyógyszerek, a vizsgálatok, leletek és diagnosztikusok, a professzorok és adjunktusok és ápolók, a gépek, műtők, műtettek – mindez, ha úgy tetszik, egy

háború, egy életre-halálra szóló küzdelem, egy homéroszi viadal tábora, harctere, taktikája és fegyvertára [...] Az emberiségnek szurkoltam a tumor ellen!” Kardos, *l. m.* 430. old.

⁵⁸ Mária, *l. m.* 645. old.

⁵⁹ „Orvosi dolgokról szó se esik, mégis pár perc múlva olyan biztonságban kezdem érezni magam, mint a vergődő hajó utasa, aki értesül, hogy a kapitány személyesen vette kezébe a kormánykereket.” Karinthy Frigyes, 2007. 91–92. old. Hatvany Lajosnak szóló levele szerint: „Pötzl prof. borzasztó kedves ember... remek ember, sokkal jobb, mint a pesti tanárok, rögtön terápius kúrát írt elő, amit Pesten nem tudtam elérni.” Karinthy Frigyes, 1964. 593. old.

na nem olyan bizalmas az íróval, mint a bécsi Pötzl professzor, és nem olyan titkolózó, mint a pesti barátok. Számára Karinthy ugyanolyan páciens, mint a többi, legfeljebb egy kicsit érdeklődőbb. Mégis, ennek a két embernek az együttműködése szükséges az operáció sikerességéhez, hiszen nem egyszerűen egy szervet, hanem magát az agyat, a gondolkodás központját műtik. Az operáció során nemcsak az orvos kezűgyességére, szakmai tudására, de a beteg fegyelmezett-ségére is szükség volt. Ezt későbbi visszaemlékezésében maga Olivecrona is elismerte, és több recenzióban is felfigyeltek erre a momentumra. Olivecrona szerint Karinthy „[j]ó páciens volt. Nyugodt, fegyelmezett. [...] Akkoriban helyi érzéstelenítéssel végeztük az agyműtéteket. Kellott a beteg részvétele, ébrenléte. Jól megfelelt, együttműködött.”⁶⁰ Vagy másutt: „Volt abban valami egészen rendkívüli és bámulatra méltó, ahogyan teljes figyelemmel és szellemi éberséggel tudta követni a műtét menetét. Egészen különlegesen csodálatos.”⁶¹

Karinthy emellett élete végéig hálás szívvel gondolt a stockholmi orvosra, és kapcsolatot is tartott fenn vele. Hálás volt, mert „kapott még két évet a restanciák elvégzésére”,⁶² és felnézett rá: nemcsak azért, mert az orvosokat a kor hőseinek tartotta, hanem

talán azért is, mert ha a természettudományos pályát választotta volna, valószínűleg Olivecronához hasonló tudós szeretett volna lenni. 1937-ben, miután könyv formájában is megjelentetett regénye óriási sikert aratott, próbálta külföldön is kiadni. Tervei között elsőként a német és svéd nyelvű változat szerepelt, utóbbihoz próbált Olivecronától segítséget kérni. 1937 áprilisában írott levelében még csak arra kérte, hogy ha zavarná a regényben a név szerinti szerepeltetés, akkor mondja meg neki, mielőtt még idegen nyelven is kiadnák az *Utazást*. Habár Olivecrona válaszleveleit nem ismerjük, a külföldi verziókból egyértelmű, hogy Olivecronát ez nem zavarta. Az író elküldte neki a regény német nyersfordítását, majd később olasz kiadását is, és habár válaszleveleit nem ismerjük, Karinthy 1937. augusztus 14-i levelének egyik mondatából, valamint a professzorral készült későbbi interjúkból egyértelmű, hogy olvasta a regényt, és nemcsak tetszett neki, hanem orvosi szempontból is precíz és különleges leírásnak tartotta (és nem csak a svéd idegsebész, hanem más orvosok is).⁶³ Az író Olivecronához írt egyik utolsó levelében a svédországi kiadáshoz kért segítséget egykori orvosától, regénye svéd nyelvű megjelenését azonban már nem érthette meg. 1938.

60 Karinthy Ferenc: Olivercona. In: Uő: *Szabad rablás. Karcolatok*. Szépirodalmi, Budapest, 1983. 209. old.

61 Kendi Mária: Karinthy nyomában a Serafimer Lazarettdben. *Magyar Hírlap*, 1968. augusztus 29. 9. old.

62 Szinetár Ernő: Karinthy Frigyes: Utazás a koponyám körül. *Magyar Hírlap*, 1937. május 9. 21. old.

63 „Sie haben meinen Roman „Reise um meinen

Schädel“ gelesen.” Karinthy Frigyes levele Olivecronához, 1937. augusztus 14. OSZK Kézirattár, Analekta 11.344 34. f. Magyarul lásd: Buzády, 1975b. 81–82. old. Olivecrona visszaemlékezését lásd Kendi, *l. m.* 9. old., valamint Hámori, *l. m.* 12. old. A könyv orvosi elemzését lásd: Koch, Gerda dr.: Medizinische Anmerkung. In: Frigyes Karinthy: *Reise um meinen Schädel*. Union Verlag, Berlin, 1985. 178–180. old.

augusztus 29-én Siófokon rosszul lett és meghalt. A visszaemlékezések szerint arcának bal felén bénulás jeleit észlelték. Olivecrona Karinthy özvegyének írt levele szerint a halál oka valószínűleg egy agyér elpattanása volt, amikor az író szobájában lehajolt, hogy befűzze cipőjét. Buzády Tibor szerint ez azért is lehetséges, mert a műtét után nem helyezték vissza az eltávolított koponyacsontot, amely a megnövekedett koponyaűri nyomást fékezhetne volna.⁶⁴ Ebből a szempontból nézve valóban volt köze a sebész agyműtétjének Karinthy halálához. Az írónak azonban 1936-ban nem volt más lehetősége az életben maradásra, így Olivecronának köszönhetően két évet még élhetett, alkothatott, és ez volt Karinthy névéleménye is, aki svéd kollégájához 1938. szeptember 30-án írt levelében megköszönte a férjének „ajándékozott” időt.⁶⁵

Karinthy azonban tovább élt műveiben, és az *Utazás a koponyám körül* révén idővel világszerte ismertségre tett szert. Témája különlegességét és az iránta való érdeklődést jelzi a külföldi kiadások sora: az 1937-es milánói után következett az 1939-es koppenhágai és a Karinthy által annyira óhajtott stockholmi, az 1942-es barcelonai és az 1961-es Buenos Aires-i, barcelonai és mexikói vállalkozás, majd a szocialista országokban az 1964-es román és az 1981-es cseh, valamint az 1985-ös berlini kiadás.

A mű legnagyobb erénye, hogy helyet teremt prózában is a betegségleírásnak, mégpedig a korszakban egészen különleges, a közvélemény által nem ismert baj és újszerű kezelésének leírásával. Mindezt ráadásul úgy, hogy könyve a mai napig egyszerre szórakoztató és tanulságos.⁶⁶

⁶⁴ Buzády, 1975b. 88. old.

⁶⁵ OSZK Kézirattár, Analekta, 11.344 38. f.

⁶⁶ „Egyszer összesűrítette bennünk a halálfélelmet, aztán az orvostudomány rajongó hívőjévé tett s

végül elfogadtatta velünk azt, hogy a legfantasztikusabb regényt a valóság produkálja.”
Kolozs Pál: Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül*. *Napkelet*, 1937/9. 617–618. old.